

СОФИЯ·1990

ГОДИШНИК

НА

СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ЖУРНАЛИСТИКА

КНИГА 6

Том 80
1987

ANNUAIRE

DE

L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
„KLIMENT OHRIDSKI“

FACULTE DE JOURNALESME

LIVRE 6

Tome 80
1987

СОФИЯ·1990

ВЗАИМООТНОШЕНИЕТО ТЕЛЕВИЗИЯ – ОБЩЕСТВО

НЕДЯЛКА ЦОНЕВА

Рецензент: *Лиляна Андреева*

Катедра „Радио, телевизионна и киножурналистика“

Цонева Недялка. К ВОПРОСУ О ВЗАИМООТНОШЕНИИ ТЕЛЕВИДЕНИЕ – ОБЩЕСТВО

Настоящее исследование рассматривает взаимоотношение „телевидение – общество“ с точки зрения социальной взаимности и ответственности при духовном формировании современной личности. С этой целью введено понятие „совесть коммуникаций“, как форма разумного осознания нравственного значения телевидения. Способность телевидения к самоконтролю собственных действий расширяет критерии для оценки его культурных проявлений, распространяемых ценностей и идей. Общенье, рассматриваемое как диалог с активным участием зрителя, вносит обязательные требования к полезности и правдивости информации, к документальности для обнаружения истины и глубоко почувствованной убедительности человеческих мыслей и поведения. Смысл и содержание телевидения как „совесть коммуникаций“ формируется общественным самосознанием, обуславливается социально-политической реальностью и классовой определенностью, разных по своему характеру в социалистическом и буржуазном обществе.

Nedyalka Tsoneva. TELEVISION-SOCIETY RELATIONSHIP.

The study presents the problem of television – society relationship in terms of their social reciprocity and responsibility for the spiritual make-up of our contemporary. For this purpose introduced is the term „conscience of communications“ as a form of awareness of the moral aspect of television. Being able to control its own functions, the latter thus extends the criteria of assessment of its cultural activities, values and ideas. The very communication as an open dialogue with the active participation of both sides calls for truthfulness and usefulness of information as well as of finding out the objective truth and the deeply realized conviction of human thoughts and behaviour. The meaning and content of television as the „conscience of communications“ have been formed on the basis of selfawareness, conditioned by the social and political reality and class determination, which are different in character in the socialist and bourgeois society.

От културно-историческо гледище е познато определението „съвест на взаимоотношенията“¹, въведено в литературните процеси с оглед разкриване на онези духовни резултати, породени от близостта и общуването на народите. В киното и теорията на изкуството съществуват понятия като „стойностни центрове“ (Михаил Бахтин), „съвест на човечеството“ (Йорис Ивенс), които в посочения смисъл са близки по съдържание. Субективното осъзнаване на обективната реалност често пъти издига обществената мисъл до идеи и събития „за превръщане на всеки в жива духовна клетка във всеки момент от живота на човечеството“.²

Печатът, радиото, телевизията изпълняват особено важна идейно-целенасочена, нравствено-осмислена и духовно съзидателна роля в обществото. Средствата за масова комуникация въвличат настроенията и мислите на хората в „духа на времето“ (К. Маркс), оказват въздействие, което надхвърля очертанятия на всекидневното и утвърждава социално-значимото в историческата перспектива. И това е неотделимо от проявите на прогресивното човечество в борбата за мир и социален напредък.

Разгледано в такава посока, значението на телевизията може да бъде обобщено с понятието „съвест на комуникациите“* за да се изтъкне необходимостта от по-цялостно разкриване на социалната ѝ същност и отговорност към духовния облик на личността и обществото. В широкия контекст на активно отношение към света и човека се оформят нейните хуманни измерения в съвременността.

Основанията за подобен подход са обясними с психологията на разностранната взаимовръзка телевизия – общество, която по същество „очовечава“ пренасянето на информация и художествени ценности. Оттук и възможността за творческо общуване, опознаване и съпричастие с конкретната социално-икономическа реалност, с господстващите в нея идеи и обществени намерения.

Вследствие на това се оформят социално-психологически особености, свързани с поведението и убежденията на личността. Крайният резултат като въздействие се подчинява не само на актуалния момент, а засяга в различна степен духовните виждания и политическата чувствителност на цялото общество.

Същевременно разностранната взаимовръзка предопределя по-дълбока социална взаимност и обхваща в себе си прояви, които придобиват значение на обществено-възпитаващ фактор. По силата на своята целенасоченост, телевизията създава своеобразна духовна атмосфера с трайно отражение в съзнанието на хората. Главното в нейния замисъл е взаимодействието на „един с всички“ и на „всички с всеки“, една потребност, заложена в основата на самото човешко съществуване.³

Без съмнение техниката, макар и да установява нова обществена връзка, ограничава в известна степен системата на човешките контакти. Независимо от възможността да поражда особена близост с хората, техническото удобство, част от бита, по-скоро намалява непосредствените общувания на личността.

Разумното осъзнаване на тази вътрешна „автономност“ на диалогичната форма на общуване, внасянето на съответен самоконтрол и нравствени изисквания, довежда до формирането на „съвестта на комуникациите“. Доколкото телевизията се отнася съвестно към социалната си мисия е правомерно да се извеждат и съответни значения от морално естество без да се абсолютизира ролята ѝ на нравствен законодател.

Застъпеното становище разширява критерия за оценка на вложеното духовно съдържание, което в условията на социализма задължително се съобразява и с цялостното възпитание на човека заангажиран активно в преобразователните процеси на съвременността. Човешката същност, в която индивидуалното и социалното се срещат като величина, ценност, постижения е в тъканта на нейната програмна цялост, мисли и образи. Така всъщност хуманните измерения на телевизията придобиват смисъл на ръководен знак за общественото мислене и действие.

С въвеждането на понятието „съвест на комуникациите“ се характеризират качества и типологически особености на разностранната взаимовръзка телеви-

* Без да се подценява ролята на печата и радиото тук ще разгледаме главно телевизията като представител на масовите комуникации, доколкото нейните социално-психологически аспекти са по-изявени от гледна точка на обраната връзка с аудиторията.

зия – общество. Като обществено организирана комуникация телевизията е изцяло обърната към човека, към неговите възгледи, идеи и представи. По такъв начин се установява социално утвърдена връзка между личността и общественото цяло. Постоянното общуване с нея се превръща в задължителен момент от житейския опит на съвременния човек. Едновременният досег с реално протичащото събитие създава чувство за близост и съпричастност с човечеството. Чрез телевизията се оформят всекидневните мисли и чувства на човека, които под влияние и на други фактори определят, неговата позиция спрямо обществото. Същевременно този факт не бива да се абсолютизира. Не са малко случаите, когато действията на хората не съвпадат с възгледите им, с техните интереси и намерения.

Впрочем тъкмо във връзка въздействието ѝ върху масовото съзнание се издига ролята ѝ на обществено всеобхватна комуникация. Спецификата на масовото възприемане обединява едновременно различните индивидуалности в единно цяло. В резултат на това, телевизионното съдържание става концентриран израз на социално-политическата реалност, обусловена от класовоосъзнатите цели и интереси. При това „персонификацията на комуникатора“ не се отъждествява с отделната личност, говореща от екрана, а със съответните обществени и държавни сили.

От друга страна телевизията се възприема с опита на интимното общуване, сякаш е насочена за едно, единствено лице. Всеобхватната и разностранна комуникация предполага индивидуална и групова културна обособеност, със задължения към човешките общности. Елит Николов обяснява възможността за съзнателно действие с „установяването на обща мисъл или общо чувство по повод някакъв предмет или събитие, общувайки посредством творението с нейния автор. Крайният резултат, е психологическа консолидация около комуникативния обект (произведение, политическа реч, научна беседа, репортаж или кинофилм, б. а.) независимо от различието в тяхната оценка“⁴.

Ставайки изразител на духа на своето време, телевизията отразява отделни страни на общественото битие и оказва целенасочено влияние върху общественото съзнание. Не случайно още в „Немска идеология“ Маркс подчертава, че „съзнанието никога не може да бъде нещо друго освен осъзнато битие, а битието на хората е действителният процес на техния живот“⁵. Макар и индивидуализирана, установената социална връзка е сложно опосредствувана в институциализираната ѝ същност. Нейният духовен смисъл и предназначение демократизира процесите в културата, изменяйки съществено потреблението на хуманитарни ценности и творения. Съзнателно оформената психология на общуването неизбежно утвърждава персонифицираните и личностни изяви, променя дистанцията на възприятието и което е по-важно поставя в определено отношение човека спрямо обществото.

Разностранната взаимовръзка телевизия – общество изразява съответно класово съдържание с оглед социалните нужди на господстващата материална сила, която регулира „производството и разпределението на мислите на своето време“⁶. Обективно се налага твърдението, че информационно-комуникативната дейност, провеждана от телевизията, всъщност пропагандира господстващите идеи и възгледи, съответстващи на типа и характера на обществото. По този начин като включва в себе си многоаспектното виждане за човека и живота, тя вплита в своеобразно единство социалните, естетическите, идеологическите задачи и от тяхното взаимоотношение, възниква обмислена и целенасочена комуникация.

Впрочем индивидуалното човешко поведение и мислене може да приеме стандартизирани и схематизирани формулировки и оценки, бледи и лишени от

действителност, които унифицират човешкия фактор. Не случайно, този комуникативен аспект днес, е обект на много сериозно и все по-увеличаващо се внимание. Но ясно е също, че игнорирането на подобна негативна тенденция зави от културното равнище и степента на историческото развитие на обществото.

В този смисъл и истинската стойност на събитийността се проявява в това, че тя „придържа здраво обществения субект към реалните, към земните процеси и явления. . .“, като „творческото отношение към събитията е многократно по-важно от чисто информационната позиция на камерата“⁷.

Разностранната взаимовръзка телевизия – общество се осъществява в диалогическо взаимодействие между обективно същественото и субективно важното с оглед представяне на различни страни на живота. С отношението си към тях, телевизията оказва съответно влияние върху обществената мисъл и развитие. Независимо от националната си принадлежност, по своята социална определеност, тя е много по-интернационална, тъй като притежава повишена политическа чувствителност към света.

Диалогичната сфера е задължителен елемент за битието на човешкото съзнание. В случая преобладава обменът на информация, с която се отстоява връзката между личността и обществените отношения. Измеренията на този обществен диалог дават отговор за обективността на истината и доверието, с което субективно се възприема всичко, съобщавано. Основен критерий за неговата вътрешна динамика и съдържанието му е ценностната характеристика на културните прояви и идейният им облик, а оттук и цялостното отношение на телевизията към човека.

От всичко изложено следва, че разкриването на телевизията като „съвест на комуникациите“ се определя от социалното битие и същността на духовното общуване, от характера на класово обусловените обществени сили, от чието име тя се реализира. Същевременно обединяването на човешките общности не се подчинява на някаква усредняваща стереотипна мярка, взета като масов културен модел, както е в буржасното общество. Тук именно с широко употребявания израз „индустрия на съзнанието“ (Едгар Удрен, 1962 г.), се подчертава внушаемостта на буржоазните средства за масова комуникация, насочена преди всичко към социалното манипулиране.

Точно в обратна посока са усилията на социалистическите средства за масова информация, които поставят в основата на дейността си „свободното развитие на всеки един“ в „условие за свободното развитие на всички“⁸. Неизбежното обединяване на човешките общности, съответствува на социално-икономическата структура на обществото, като на политическата му надстройка отговарят определени форми на общественото съзнание. Богатството на съществуващите обществени отношения, превръща индивида в активен субект на историята, съзнателен творец на своята съдба и битие в рамките на необходимостта.

Следователно духовните прояви на телевизията, разкриват хоризонти за културна близост, общуване и обмен на хуманни стойности, и това е една нова социална възможност за хармонично изграждане и многостранно развитие на човешката личност. Вследствие на което, смисълът и съдържанието на „съвестта на комуникациите“ се оформя от общественото самосъзнание като своеобразна форма на отношение и влияние. Благодарение на него се получава външен израз и трайна ориентация към духовно значимото в световното движение. При това конкретните условия на неговото появяване, отчитат съответната социална и класова определеност.

Поставено върху историческия фон на времето, именно общественото самосъзнание издига мисълта до онзи специфичен резултат, който надхвърля очертаванията на самата действителност, за да се включи в основните явления от

идеологически, политически и социален характер. В този контекст съвестта изразява обективната истина като субективно отношение и гражданска позиция. И нейната алтернатива утвърждава преди всичко историческата необходимост от съзнателно преобразяване на света.

В такава посока разностранната взаимовръзка телевизия – общество протича под знаменателя на движението на обществената мисъл към общозначими идеи и събития в съвременността. В крайна сметка завладяването на всекидневните мисли и чувства на хората се пречупва през индивидуалното съзнание. Затворено в отделния субект, то съдържа в себе си и собствена оценка за различните неща в живота. Впрочем от разумното осъзнаване на извършваните от него социални действия се определя способността му за нравствен самоконтрол и поведение.

От казаното следва, че телевизията като „съвест на комуникациите“ придобива своя обществен смисъл в съпричастието на индивида към общественото цяло, което има несъмнено значение за оформянето на неговата ценностна ориентация, възгледи и морал. Предложеният аспект има много широко поле за осъществяване, доколкото човек възприема нещата не само познавателно, но и от гледна точка на тяхната ценност, аксеологически.

Всъщност телевизията е изпълнена с реално жизнено съдържание, отразява разнообразни фрагменти от човешката дейност, прониква достатъчно дълбоко в субективния мисловен и душевен свят, видимо представя неговите разбирания, настроения и вълнения. В случая идейно – класовите позиции, социалният опит и принадлежност играят съществена роля, поради обстоятелството, че необходимостта от информация, знания и духовни стойности е обществена, макар и проявена в личностна форма.

В такъв именно план, формирането и смисълът на „съвестта на комуникациите“ намира своя най – пълен израз в хармонията на социалните, психологическите и нравствени сили на обществото с тези на отделната личност. Касае се за едно ново явление, в основата на което се поставя „обезпечаването на пълното благосъстояние и свободното, всестранно развитие на всички негови членове“⁹. Социалистическите обществени отношения създават необходимите предпоставки, при които „стана възможно да се превърне цялата история в процес на развитието на съзнанието“¹⁰.

Разностранната взаимовръзка телевизия – общество, предопределя по – обхватна от собственото си съдържание форма на общуване и влияние. Целта на получената взаимност е да приведе субективното отношение в съответствие с обективните закономерности. Съзнателно вложената в нея информация създава централизирана обществена връзка, която винаги е проява на социално утвърдената система. Предимството ѝ да установява непосредствен контакт, понякога и симултантно с действителността, и от тази близост да се породи необходимото въздействие, е нова възможност за проникване в обществото. Оттук, както е известно, се предполага целенасочена, действена позиция спрямо общественото съзнание и личностната активност.

Състоянието на общественото съзнание намира конкретна реализация в общественото мнение. По думите на Маркс това е „съдържанието на народа“, което отразява съответствието между различните страни на духовния живот. С обществената му реакция се регулират убежденията и практическите действия на хората в унисон с официалните становища на държавните и обществените институти.

В този смисъл телевизията като „съвест на комуникациите“ става изразител на общественото мнение, показател е за „хоризонта на очакване“¹¹, като своеобразен „пулс“ и „барометър“. Всестранното ѝ съдържание се среща с активността на човешкото съзнание. Всичко това направлява социалния и

политически опит и действие на съвременния човек към онези преобразования, които водят до уважение, доверие, разбирателство, хуманизъм, мир, сътрудничество, размяна на духовни ценности. Благодарение именно на тях, обществената атмосфера способствува за единомислие при осъществяване на определени идеологически, политически, икономически, културно-естетически и социални задачи. С други думи общественото мнение, изразено от телевизията, придобива значение на социален регулатор с възможности за осъзнато взаимодействие с действителността.

Съвестта, приведена в субективна форма означава дълг, отговорност, гражданственост на личността, проявени по отношение на конкретното събитие или факт, които винаги предизвикват необходимия обществен интерес. Независимо, че точната ориентация е индивидуално присъща, под въздействието на телевизията като масова комуникация се формират широко разпространени мисли и чувства, въз основа на потребностите на отделния индивид и човешките общности. И тъкмо в тяхното единство или различие се извява силата на социалните интереси, идеи, възгледи, превърнати във форми на общественото съзнание и поведение. Личната съвест е социално обусловена, не само от обективните неща на живота, но и от общуването, в това число и телевизионното, което включва възприемането на определен политически елемент.

Докато в буржоазното общество формите на общуване са обременени с интереси и отношения, поставени са в пряка зависимост от невидан психологически контрол и въздействието на масовите комуникации. При социализма самосъзнанието на личността изисква от нея такива нравствени задължения с помощта на които регулира своите убеждения и действия в съзвучие с общите възжелания. Следователно същността на телевизията като „съвест на комуникациите“ придобива по-широк социално-психологически смисъл, главно в критерия към всички, което представлява „действително непосредствена връзка на съзнанието с външния свят“¹² /В. И. Ленин/. Нещо повече: дейността ѝ, заедно с другите фактори, оформя единството на интересите и потребностите на личността с тези на обществото.

Явно в този жив, активен процес на „очовечаване“ на света се внася конкретно социално-политическо съдържание, посредством което се осъществяват необходимите обществени връзки. Оттук произтича условието за „правдивост и полезност“¹³ на информацията, разпространявана както от телевизията, така и от другите средства за масова комуникация, съставляващи днес най-важните пътища за формирането на обществените представи. На свой ред благодарение на възможността за непосредствен контакт с жизнената реалност, на предпочитанието към факта и събитието, едновременното им възприемане, се проявява друга съществена черта на информацията, пренасяна от телевизията: нейната своєвременност. В резултат на това са застъпени най-вече актуално-информативните аспекти, с които тя се вмести в динамиката на социалния живот, винаги пристрастна и тенденциозна, с определена класова позиция и подход, съзнателно утвърждаваща съществуващите обществени отношения. Жизненото многообразие в неговите индивидуални и обществени проявления, представено чрез телевизията има не само съдържание и форма, но и своя съвест, която произва съзнанието на социалното общуване. В случая е важно да се постигне нужната многопосочност и пълнота в изразяването на човешката дейност, изразена като степен на участие в обществения живот. Известно е, че за всяко социално преобразование трябва да бъде подготвено общественото мнение /Ф. Енгелс/¹³. Възприемането на разумни алтернативи допринася за онази дълбока вътрешна съгласуваност на личното отношение и активност с творческото усвояване и преобразяване на действителността. Отправна точка за проявите на телевизията като „съвест на комуникациите“ е откриването на социалния смисъл на

съвременността, обусловен от политическата целеустременост на обществения живот, както и от намирането на човешки примери за неговите нравствени, морални и духовни стойности, които съпровождат „процеса на създаването на историята“¹⁴. От такава позиция моралната отговорност на телевизията към съвременния свят придобива важно значение.

В киното с определението „доверие към действителността“ /Андре Базен/ се подчертава необходимостта да се конструира филма от движението и видимостта в съществуващото, нужни за постигането на определени художествени цели. Независимо от прекомерното увлечение към физическо правдоподобие, според същия автор, документалността е насочена към „анализиране на вътрешните, психологическите възможности на отделния кадър, момента на действието, и на връзките на изобразяването на екрана с възприятието на зрителя, с неговата психология“¹⁵. Документалността е не само външна, събитийна, т. е. метод за възпроизвеждане на жизнените явления, факти, процеси, с тяхната предметност и сетивна достоверност, но и вътрешна, обоснована от психологическата убеденост на човешките мисли и чувства.

Известни са възгледите на Сергей Айзенщайн за психологическото въздействие на филмовото изкуство посредством „усещане за смисъла на събитието“ в неговата „обобщена съществена реалност“¹⁶; на Дзига Вертов за „живота, такъв какъвто е“ и дълбоко почувствуваната социално-класова обусловеност на авторското послание¹⁷. Събитието и отношението към него, предизвиканата оценъчна позиция, по безспорен начин създават чувство за присъствие във времето, като разкриват „неговото вътрешно историческо осмисляне“¹⁸.

В такъв именно план общата характеристика на въведеното тук понятие „съвест на комуникациите“ може да се представи с определението доверие към общуването с телевизията. Възприетата гледна точка разграничава специфични особености на обобщеното усещане за живота, където социалното отношение е по-важно и по-решаващо, отколкото документално възстановеното събитие. Или обективната истина всякога съответствува на конкретните исторически условията фактите, свързани с жизнената дейност на хората, винаги съдържат определен социален смисъл. Особено внимание следва да се отдели на формата за всеобщност, с която се установяват границите на обществената съвест, формулирани като нравствени и социални задължения, предявявани към човека от обществото, както и критерия за тяхната оценка. Несъмнено доверието означава преди всичко уважение към нарастващото културно развитие и по-високата интелигентност на хората. Телевизията приобщава със своята правдивост, убедителна сила, изявена позиция и главно това, как нейната съвест въздейства върху общественото развитие.

Известно е, че самосъзнанието възниква и се развива в съвместния материален и духовен живот на човешките индивиди, оттук и неговата роля за самоконтрол на собствените действия и мярка за отговорност. Ето защо гражданската и социална активност винаги е исторически конкретна. Общественото доверие към влиянието и отговорността на телевизията се потвърждава с обективното, точното осветляване на явленията и фактите на съвременността. Съдържанието, насоките, систематичния характер на информацията отразяват духовните виждания и значения в идейния контекст на времето. Независимо, че телевизията въвежда „безличните форми на общуване“¹⁹, обществените идеи преминават през конкретната индивидуалност, т. е. субективизират се преди да получават всеобщ характер. Или границите на обществената съвест са породени от мисленето на хората и свързаните с тях, действителни социални отношения, извисявайки по този начин гражданското участие в живота.

вътрешните усеждания обаче влизат и в стълкновение с отразяваната обективна действителност. Обикновено в основата им застават обществените противоречия, социалната несправедливост, класовите интереси, ясно разграничаващите се конфликти, както е в буржоазното общество. В такъв случай е напълно естествено между събитието и отношението към него да съществува известно различие, обусловено от разминаващото се с индивидуалните или обществени схващания истинско вътрешно съдържание. Макар и неволно, понякога се натрапва прекалена подчертаност, отразяваща пристрастно и едностранчиво жизнения материал. Несъответствието между истина и действителност, създава особена привидност, в която неизбежно изпъква една преднамереност. С други думи, видимите факти може да противостоят на вътрешната правда в зависимост от идеологическото гледище към същността на явлението. Пречупването му в съзнанието винаги изразява определено тълкуване, стигайки до открита тенденциозност, съобразно класовия интерес и позиция.

Привидната „аполитичност“ и „обективност“ на буржоазните средства за масова комуникация явно са несъстоятелни, тъй като неизбежно носят мисловия отпечатък на господстващите интереси и намерения. Впрочем с преднамереното премълчаване на едни факти или тенденциозното подчертаване на други, по-незначителни, се достига до необходимата дезинформация. В крайна сметка тази своеобразна филтрация или ретуширане на показваните факти, събития, мисли, възмущения, представи е плод на съзнателна, добре обмислена и целенасочена дейност с оглед социалните нужди на буржоазното общество.

Несъмнено усещането за смисъла на събитието, означава доверие към реалността, показвана от телевизията и крайно отговорно отношение към съдържанието, за да вмести в единство факта и обобщението. Оттук и необходимостта, проявите й като „съвест на комуникациите“ да изпълват съзнанието на общуването с „правдивостта на самото представяно събитие“, което произтича от действителното отношение към реалните неща, имащо за цел да разкрие цялата им „социална осмисленост“²⁰. Безусловно класовият подход и критерии към „фактите, взети в тяхната цялост“²¹ (В. И. Ленин) и взаимоотношения разкриват истинския социален смисъл на общественото развитие. С всичко това телевизията възпитава, универсализира мисленето, спомага за изграждане на чувство за дълг и морал, развива въображението, насочва съзнанието към целите на съвременността.

Бързо, динамично изменящата се телевизия зависи от това, доколко е съобразена с аудиторията, което е условие за социално-психологическото въздействие. Киното посредством „илюзорното сходство“²² (Андре Базен) или „отъждествяването“²³ (Бела Балаш) с живия трепет на живота е в състояние да предизвика активно съпреживяване, присъщо на всеки човек в усвояването на действителността. А ефектът на присъствие в телевизията създава усещане за непосредствено участие в събитията, документално възстановени или директно излъчвани, което от своя страна довежда до съучастие с особена вътрешна близост т. е. „самоопределя се като телевизионен диалог, където границата между живото общуване и неговия екранен еквивалент нерядко е почти неуловима“²⁴.

Става дума за онези качества и характеристики, оформящи „съвестта на комуникациите“ предимно от „психологическата дистанция на възприятието“²⁵. Възприемането активизира чувствата, сетивността, предизвиква оценки и размисъл, осмислят се идеи. Сътворчеството продължава социалния и морален опит на човека. И всичко това е резултат „на растящите вътрешни потребности на нашия съвременник от повече информация, от научни знания, от литература и изкуство“²⁶.

Специфичният характер на телевизията, непосредствеността на изображението понякога едновременно с протичането на самото събитие или действие.

разкрива една субективна реалност, която създава преди всичко връзката с индивида. Накратко: водеща е личностната форма на изразяване на човешките мисли и поведение, като своеобразен телевизионен принцип с важно естетическо значение.

Постига се вътрешна близост между откровението и зрителското съпреживяване, което допълнително интензифицира възприятието. С една дума, телевизията се приближава психологически максимално до зрителя с тенденция, всеки „да се идентифицира с образа, който другите са си изградили за тях“²⁷.

Същевременно мисловните и емоционални „вълни“ на телевизионното въздействие се отличават със своята „фреквентност, догълваща културно-психологическата ситуация на личността“²⁸. При това комуникативността, разбираема като способност за общуване, всъщност съдействува за демократизирането на процесите в културата, изразявайки общата необходимост от естетическо потребление. Предметното ѝ да установява непосредствен контакт с културния факт, да бъде репродуктивна към художествената творба, да прави достъпно и видимо събитията, увеличава границата на изборителното отношение към информационните сведения и разнообразието от духовни ценности. Социалната актуалност се оказва решаваща при определяне степента на съучастие и условие за творческото им възприемане. Нещо повече: това е догълнителна, плодотворна характеристика на телевизионната специфика, макар и подчинена на възможността за избор.

Следователно „човечената“ действителност предопределя най-вече в психологически план поведението на телевизията спрямо обществото, като създава всекидневна атмосфера, която приобщава по съответен начин личността към общите преживявания. В нейното присъствие се долавя особена „хуманна деловитост“²⁹, свързана с документалната ѝ природа и чувството за истинност. В крайна сметка се поражда убеждението и вярата, с които се превъзможва собственото мнение. Винаги някаква обществена потребност създава „индивидуално извяващата се идея“³⁰, от която възниква зрителният компонент на съответното усещане, аналогично на авторския замисъл и обобщение. Напълно естествено е те да бъдат еднакво вътрешно овладяни в преживяването си, обусловени най-вече от реалността на обществено-политическите отношения. Оттук човешкото съществуване възприема едно обновление в процеса на развитието, с което отговаря на обективните нужди и придвижване в живота. „Принципът на човека“³¹ възприет от Сергей Айзенщайн за киното се налага преди всичко в цялостното отношение към личността, застъпено като необходимост във всичките форми, разновидности и прояви на телевизията. Всеобщото достойние, способността ѝ да съобщава актуалното и обществено значимото, да носи познание и емоционална експресивност, издига нейната роля на духовен фактор.

Разностранината взаимовръзка телевизия – общество, от една страна духовно еманципира личността като израз на напредналия ѝ стремеж към социална и естетическа активност, от друга – в известна степен ограничава същността на живота, изведена в личен, непосредствен опит. И тъкмо поради това, въведеното тук понятие за телевизията като „съвест на комуникациите“ дава възможност да се установят границите на самоконтрола върху съзнателно вложеното съдържание. Социалната ѝ ценност се определя от това какви духовни „продукти“ обобществява, доколко тяхната стойност отговаря на интересите на цялото общество. Телевизията всекидневно води открит диалог с обществото, който въвлича настроеността и мислите на хората в духа на съвременността. Общочовешките проблеми се вметват в национално специфичното, като образуват идейно-естетическата си основа от минало, настояще и бъдеще. Цялото многообразие на човека, организирано от социалната му съзнателност се

изразява в обществената съвест на времето. Следователно изключително отговорна е позицията на телевизията в международното разбирателство, в борбата за мир и сътрудничество, в разпространението и обмена на духовни ценности, създавани в човешката история и култура.

Вероятно съществува известно несъответствие между представите на личността и необходимостта от социалната й ориентация, разгледана в съзвучие с общественото развитие. До каква степен разностранното общуване с телевизията води до пълноценно изживяване от всеки на своето време? И в това многообразие от форми, мнения, изяви, става ли човек по-чувствителен към собственото си съществуване?

Показателна в това отношение е ролята на буржоазните средства за масова комуникация, дейността на които е насочена главно за „преместване убежденията и стойностите на субекта“ и към „доминиращите значения“ в обществото. Независимо че съществува негативна корелация между количеството гледана телевизия и общественото доверие към представянето на действителността. Все повече теоретичните подходи в сложните процеси, възприети по-рано под опростеното понятие „комуникация“ днес се разрастват и обособяват в нова научна дисциплина „медиаология“. Преди всичко се оформят съответни обществени намерения за провежданата политика, в резултат от очакваното „поведение“ на самите средства за масова информация. Не случайно определенията „за нов международен информационен ред“, „правото на комуникация“, „информационно зависими“ се използват от гледна точка на необходимия, понякога и привиден самоконтрол, осигуряващ равноправен обмен на идеи, информация и културни ценности. Известни от това гледище са теоретичните възгледи на буржоазните изследователи от критичното направление: Херберт Шилер, Джеймс Халоран, Уйлям Шрам, Денис Маккуейл, Далас Смит, Жорж Алберт Астър и т. н.

Важен момент са проучванията и схващанията на Денис Маккуейл, цялостно обобщени в „Теория на масовите комуникации. Въведение“. Използвайки публикациите на много автори, теоретични подходи и типологии, той съотнася описателно културата и медиите към социалната структура, за да потвърди настъпилите изменения, обозначени като „социална промяна“. С такава именно цел емпиричните разсъждения обхващат доказателствен материал и особености, обусловени от самото буржоазно общество. При това основанията му изключват причинността, тъй като проследяването й несъмнено поставя въпроса за необходимостта от социално-класов анализ и вярно историческо чувство.

Всестранната взаимозависимост от медиите, моделиращи обществото, се изразява в следната типология: „Промяна на индивидуалните стойности“, съобразена главно с човешките потребности; „Медиите като двигател на промяната“, отнася се до културните и образователни програми (за развиващите се страни); „Технологичен детерминизъм“ (Маршал Маклуън); „Теория на култивацията“ за формиране на еднакви сходни начини на мислене, опосредствувани от комуникатора; „Културен империализъм“ (Херберт Шилер, Уйлям Шрам) – съзнателно внасяне на западни образни модели на културата в страните от третия свят.

В обществото на масовите комуникации обществената мисъл и идеи се вменват под знаменателя на влиянието и подражанието, както и насочвано единствено от медиите социално развитие. Достъпът до публичността се монополизира политически от доминиращите сили и интереси. Придържайки се към съществуващите обществени отношения, изследванията на Денис Маккуейл имат значение на систематичен обзор и представляват значителен принос в тази област. В тези и подобни на тях схващания, буржоазните автори абсолютизират ролята на масовите комуникации в степен, която им позволява да отъждествяват с тяхното влияние промените в обществото.

От казаното следва, че е наложително изясняването на повече страни от разностранната взаимовръзка телевизия—общество и произтичащото от нея съдържателно и динамично общуване, което активно въздействува на общественото съзнание и поведение. Телевизията като „съвест на комуникациите“ има опорни точки в общественения си характер и класова същност. Културните й прояви и най-вече нейното цялостно отношение към човека са с отговорност към по-нататъшния духовен напредък на обществото. Значението и смисълът на „Комуникацията в служба на човека“* се разкрива като важен етап в културните взаимоотношения на съвременността.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Конев, И. Ние сред другите и те сред нас. – В: Литературни взаимоотношения. С., 1984, с. 196–205.
2. Николов, Е. Социокултурни измерения на телевизията. – Съвременна журналистика. № 3. 1985. 140–152.
3. Копылова, Р. Что такое „телевизионный диалог“? – В: Телевидение вчера, сегодня, завтра. М., 1984, с. 78.
4. Николов, Е. Массовые коммуникации, идеологическая борьба, личность. – В: Художественная культура и личность. С., 1980, с. 265.
5. Маркс, К., Ф. Энгелс, Съч. Т. 2. С. 80.
6. Маркс, К., Ф. Энгелс, Съч. Т. 2. С. 106.
7. Николов, Е. Телевизионното общуване. С., 1975. 41–44.
8. Маркс, К., Ф. Энгелс, Съч. Т. 1. С. 60.
9. Ленин, В. И. Съч., Т. 6, с. 234.
10. Маркс, К., Ф. Энгелс, Съч. Т. 2, с. 139.
11. Зарев, П. Теория на литературата. Т. 2. С., 1981, с. 345.
12. Ленин, В. И. Съч., Т. 14, с. 34.
13. Димитров, Л. Журналистика на априлското обновление. С., 1986, с. 129.
14. Маркс, К., Ф. Энгелс, Съч., Т. 38, С. 315.
15. Базен, Ан. Что такое кино? М., 1972, с. 13.
16. Айзенщайн, С., Отвъд звездите. С., 1976. 232–265.
17. Вертов, Д., Статии, дневници, записки. С., 1977, с. 43.
18. Айзенщайн, С. Цит. съч., с. 263.
19. Николов, Е. Цит. съч., С. 35.
20. Айзенщайн, С. Цит. съч., 263–264.
21. Ленин, В. И. Съч. Т. 35, с. 334.
22. Базен, А. Цит. съч., 45–46.
23. Балаш, Б. Кино. Становление и сущность нового искусства. М., 1963, с. 64.
24. Муратов, С. А. Диалог. Телевизионное общение в кадре и за кадром. М., 1983, с. 154.
25. Пименова, И. В. Цит. по Массовые коммуникации и интеграционные процессы культуры. – В:
26. Культура в общественной системе социализма. М., 1984, с. 141.
27. Живков, Т. Дванадесетият конгрес на БКП и по-нататъшното изграждане на зрелия социализъм. С., 1982. 108–109.
28. Фелини, Ф. Да направиш филм. С., 1986, с. 123.
29. Ангов, К. Телевизия и съвременност. С., 1983, с. 13.
30. Залигин, С. – В: Събеседници. Чертите на документалността. С., 1984, с. 167.
31. Ман, Т. Литературна естетика. Т. 1.
31. Айзенщайн, С. Цит. съч., 350–431.

* Включена в програма на ЮНЕСКО за 1984 / 1985 година.